

*Гавріна Ольга Іванівна,
студентка Національної музичної академії України
ім. П. І. Чайковського
gavrenfild@gmail.com*

МИСТЕЦТВО МИРУ ІЗ ДІЙСНІСТЮ

*Гавріна Ольга Іванівна, студентка Національної музикальної академії України
ім. П. І. Чайковського*

Искусство мира с действительностью

Gavrina Olga, student of Tchaikovsky National music academy of Ukraine

The art of living in peace with reality

*Обличчя моє збагровіло від плачу, і на
повіках моїх залягла тінь смертна.
Але праведник буде міцно триматися
шляху свого, і чистий руками буде
все більше зростати на силі.
[Книга Йова, 16:16; 17:9]*

Пройти найтяжчі випробовування долі й зберегти чистим своє серце, не втрачаючи надії та терпіння, під силу навіть не усім праведникам. Проте, існують все ж таки незламні, сильні духом особи – таким був Йов із старозавітної біблійної легенди. Мабуть, саме завдяки справжнім праведникам наш світ ще досі не загруз у безмежних наріканнях та відчаї. Приклад Йова дуже показовий для сьогодення, й усім нам варто повчитись у нього *мистецтву миру із дійсності*. Історія із Старого Заповіту про випробовування найправеднішого чоловіка на землі, служника божого Йова (не зважаючи на те, що Бог відібрав у нього все, включаючи здоров'я, він не зрадив своїм ідеалам, не відрікся, за що був щедро нагороджений: усі втрати були йому повернуті та примножені), у чомусь співзвучна історії України. У найважчі часи, які випали на долю нашого народу (війни, окупації, захоплення території, знищення населення, заборона державності, мови, культури, релігії, інших духовних цінностей), на зміну болісним випробовуванням приходили хвилі національного піднесення, культурного відродження, зміцнення самосвідомості населення, – Україна, подібно Йову, щоразу виходила все більш сильною та загартованою.

Звернення молодих українських композиторів – Романа Григоріва та Іллі Разумейка саме до цього біблійного сюжету для створення сучасного оперного твору уявляється напрочуд символічним.

Прем'єра опери-реквієму "Йов. Мистецтво миру", що відбулася у Міжнародний день миру, 21 вересня, стала однією з найяскравіших музичних подій цьогорічного ГОГОЛЬFEST`у і викликала настільки живу, позитивну реакцію публіки, що була позапланово виконана вдруге (26 вересня). Неймовірний успіх опери не був випадковим, адже висловлені в ній ідеї – надзвичайно актуальні сьогодні та зрозумілі кожному, а виразність, професійність їх музичного втілення справили сильне враження на глядачів, викликаючи емпатію та відчуття катарсису. Мабуть, саме з цієї причини у деяких відгуках та рецензіях це музичне дійство назвали "містерією".

Авторам твору вдалося дуже органічно поєднати мінімалізм та авангард, риси неокласицизму та сучасні стилі неакадемічної музики – такі як тріп-хоп, який, в свою чергу, є синтезом експериментального хіп-хопу, ейсід-джазу, ембієнту, психоделічного року та соулу. Застосування розширеної вокальної техніки (що базується на використанні повного спектру можливостей людського голосу – від джазового та фольклорного вокалу до дихання, крику, шепотіння, орлового співу та інших нетипових засобів звуковидобування) та тембрових експериментів із препаративним роялем межувало із традиційною хоровою поліфонією. Не зважаючи на велику кількість синтезованих елементів, такий своєрідний мікст не викликав відчуття еклектичності або несмаку – навпаки, сприймався дуже природно й слугував гармонійним наповненням не менш складного жанрового синтезу.

Жанрові витоки, що поєдналися у "Йові", являють собою синтез далеких за своєю природою зразків світської та духовної музики. Заявлений у різноманітних джерелах (афішах, програмах, синопсисах) як "опера для препаративного роялю", "опера-реквієм", "музично-драматичний перформанс", "Йов", по суті, є

сценічною ораторією (до того ж камерною – за складом виконавців, але не за масштабами художнього задуму та його втілення).

Як довели автори проекту, для вираження високих ідей зовсім не обов'язково залучати величезний склад виконавців – потужні симфонічні оркестри, масштабні хори... Адже в мистецтві важлива не зовнішня ефектність, а глибина втіленої у творі думки. Серед виконавців вокальних партій – лише шість осіб: сопрано Мар'яна Головка та Анна Марич, меццо-сопрано Олександра Мельє, баритони Андрій Кошман, Руслан Кирш та Антон Литвинов. Функцію оркестру автори доручили препарованому роялю (Роман Григорів та Ілля Разумейко), додавши віолончель (Жанна Марчинська) та ударні (Андрій Надольський).

На ораторіальну жанрову природу "Йова" вказує, перш за все, висока етична проблематика, закладена в сюжетній фабулі першоджерела. Крім того, це звернення до Біблійного сюжету, менш притаманне оперним лібрето, наявність читця та епічний тип драматургії: безпосередня драматична дія відсутня, тож немає і конфлікту між героями (та й самих героїв, як персоніфікованих дійових осіб). Є тільки Йов та його духовний світ, у якому й відбувається морально-етичний конфлікт, боротьба із випробуваннями, із відчаєм та зневірою. Але Йов – не ліричний герой (прекрасний тенор чи баритон), як можна було б уявити. Образ Йова, внутрішній світ героя втілює музика, а "озвучують" усі виконавці. Партія Йова – це і хор, і солісти, і голос віолончелі, і звуки препарованого роялю.

Про все, що відбувається в житті Йова, слухачі дізнаються не з "перших вуст", а від оповідача (Єлизавета Курбанмагомедова). У даному випадку партія читця – розмовна, без зайвого пафосу речитативності або мелодекламації, натомість вона супроводжується лейтмотивом у фортепіано. Завдяки особливому сценічному розміщенню читця над солістами та роялем, оповідь звучала дуже переконливо й велично, наче з іншого виміру, згори.

Характерною драматургічною ознакою даного музичного перфомансу є статуарність, що позначилася на сценографії. Виконавці співають та грають, стоячи навколо роялю і майже не переміщуючись по сцені, що частково пояснюється необхідністю їх безпосереднього контакту з інструментом. Адже саме *препарований рояль*, перетворений на лабораторію тембрових експериментів, *стає центром сценічної композиції*. Він репрезентує народження нових звучань завдяки використанню розширених можливостей інструменту, що досягається грою піаніста та учасників вокального ансамблю на струнах, молоточках, корпусі інструменту паличками від ударних інструментів (малого барабану, мари-мби, литавр), трикутником, тарілками, монетами, ключами, пальцями та нігтями, а також співом, спрямованим у корпус роялю.

Динамічність візуальної складової створювалась, в основному, завдяки світлу та відеопроєкції облич виконавців у реальному часі. Статичність сценографії, відсутність театральної дії є ще однією ознакою, що дозволяє говорити про ораторіальність жанрової природи "Йова".

Окрім вищезгаданих жанрових витоків, у "Йові" чітко прослідковуються зв'язки із канонічними вокально-хоровими жанрами духовної музики – реквіємом та месою. Зокрема, композиторами використано канонічні тексти реквієму

("Pie Jesu", "Tuba mirum", "Kyrie eleison", "Lacrimosa", "Requiem", "Agnus Dei", "Lux aeternum"). З текстів меси, відсутніх у заупокійній, до "Йова" увійшли "Credo" та "Gloria". Усі вони набули абсолютно нового, несподіваного звучання (приміром, в "Kyrie" було цікаво обіграно перші два склади "Kyri-Kyri", які багаторазово повторювались, створюючи незвичайні сонористичні ефекти, нагнітання напруження; в момент кульмінації відбулась раптова жанрова модуляція: в акомпанемент вклинився вальс – і це під час нібито молитви!).

Відзначимо роль хору (точніше, ансамблю солістів), який превалює над сольними номерами й напрочуд точно передає душевні переживання та психологічні стани Йова. Хоровою прелюдією (№ 1) та увертюрою (№ 2) відкривається музичне дійство. Хор звучить у вузлових драматургічних точках ("Pie Jesu", "Tuba mirum", "Kyrie eleison", "Credo II"). "Requiem", де хор продовжує соло баритону, – начебто крик самотньої душі переводиться у загальнолюдський вимір загальної трагедії. Просвітлене, напівреальне хорове звучання "Lux aeternum" завершує оперу, переводячи слухачів разом із Йовом до залу, де, піднімаючись сходишками, грали на тарілках – окрім незвичайного акустичного ефекту, це створювало особливу звукову атмосферу, у якій оповитий з усіх сторін звуковими вібраціями слухач відчував себе частиною дійства, ніби розчиняючись в музиці. Містеріальний характер завершального перфомансу остаточно підкорив глядачів, які ще довго, наче зачаровані, залишалися на своїх місцях.

Аналіз жанрових ознак "Йова" як художнього феномену, а саме: звернення до старозавітного біблійного сюжету, висока етична проблематика, епічний тип драматургії, статурність сценічного дійства, наявність читця та вагомість функції хору – дає підстави стверджувати приналежність твору до жанру ораторії; застосування канонічних текстів заупокійної меси вказує на присутність ознак реквієму. Тож, за жанром "Йов" є ораторією-реквіємом – подібний жанровий синтез зустрічається у "Каддіш-реквіємі" Євгена Станковича.

Один із авторів "Йова", композитор **Роман Григорів** поділився деякими подробицями створення проекту.

- *Романе, чому вас зацікавила саме старозавітна Книга Йова?*

- Вона найбільш виразна книга, найбільш яскрава з усіх книг Біблії. Історія Йова уособлює в собі багато якостей – як і його особистість...

Взагалі у нас було декілька варіантів. Була ідея поєднати тексти з Книги Йова, Апокаліпсиса, Книги Пісень, але коли ми почали працювати, то зупинились на одній. Нашу увагу привернула особа Йова – він складний, сильний, концентрований...

- *Розкажіть, будь ласка, як відбувався процес створення музики, адже ви працювали удвох із Іллею Разумейком?*

- З Іллею працюємо разом із 2007 року. Ми пройшли з ним разом багато пов'язаного із арт-менеджментом, писали музику до спектаклів, поп-музику. У нас дуже якісний композиторський унісон...

- *Коли ви розпочали роботу на оперою? Це був проект спеціально для ГОГОЛЬFEST'у?*

- Музику ми написали за два з половиною тижні! Насправді десь 20% матеріалу в нас було, а от усе інше – 80% створено за два тижні. За тиждень до прем'єри зробили прогін і зрозуміли, що в такому вигляді твір залишати не можна. Виходило дуже академічно. Вирішили дещо змінити, "розрядити", адже виходило дуже концентровано. Публіка не змогла б таке зрозуміти, тому ми внесли вальс, тріп-хоп.

- Як відбувалась ваша співпраця із Владом Троїцьким? Він був ініціатором проекту?

- За місяць до прем'єри Троїцький запропонував (у якості сюжету) "Енеїду" Котляревського, де був номер Tuba mirum. Думали, що будемо писати музику до вистави "Енеїда", а через тиждень чітко вийшли на релігійний текст і вже на наступній репетиції затвердили, що це буде "Йов". Сам не розумію, як це сталося. Музика народжувалась на репетиціях. Виходило так, що створювалась музика – на репетиції вона виконувалась – і процес виконання породжував новий музичний матеріал.

Нам обом як композиторам процес роботи з виконавцями дав важливий досвід. Адже, як правило, яку б просту, доступну музику ти не писав, виконавець ніколи не відчує того, що ти відчуваєш і передаєш в музиці. Нам вдалося знайти це відчуття – унікальний унісон між композиторами і виконавцями.

- Які у вас подальші творчі плани?

- У планах – не зупинятись на ГОГОЛЬFEST`і, не зупинятись на "Йові"...

Залишається побажати Романові Григоріву реалізації його задумів, а їх творчому дуєту з Іллею Разумейком – плідної співпраці та не менш вдалих результатів. Сподіватимемось, що "Йов" продовжить своє сценічне життя за рамками ГОГОЛЬFEST`у, адже це справді варте уваги явище у сучасному музичному просторі України.

Символічно, що побажання Йова "О, якби записані були слова мої! Якби ж то накреслені вони були у книзі, різцем залізним і оловом, – на вічні часи на камінні вирізьблені були!" [Книга Йова 19:23] справдились: не лише у Біблії, не на камені вони вирізьблені – закарбовані у тонкій, проте довговічній матерії – музиці. Тож, прислухаємось до слів Йова і будемо наслідувати його приклад, сподіваючись, що закінчатся для України гіркі випробовування й повернуться втрати усі, ще й примножаться.